

**ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПЕРЕКЛАДНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (1917 – поч. 1930-х рр.)**

Стаття присвячена історіографічному дослідженню видань української дитячої перекладної літератури на початку ХХ століття, виявленню причин множинності перекладів з англійської мови одних дитячих письменників та “забуття” інших.

Ключові слова: дитяча література, переклад, українізація.

Статья посвящена историографическому исследованию изданий украинской детской переводной литературы в начале ХХ столетия, раскрытию причин множества переводов с английского языка одних детских писателей и “забытия” других.

Ключевые слова: детская литература, перевод, украинизация.

The article deals with the historiographical research of the publications of Ukrainian translated children's literature in the early ХХ century, disclosing the causes of multiple translations from the English language of one children's writers and oblivion of the others.

Key words: children's literature, translation, Ukrainization.

Надзвичайно важливим періодом в історії України було українське відродження середини 1920-х – початку 1930-х років. Безсумнівно, його коріння сягало періоду нетривалої української державності 1917-1919 років, який розкував творчі можливості нації. Успіхи в національно-культурному будівництві того часу були досягнуті передусім завдяки політиці, що ввійшла в історію під назвою коренізації. Намагаючись розширити національну та соціальну базу режиму, Москва зробила спробу залучити до управління в республіках представників неросійських національностей. В Україні політика “коренізації” набрала форми “українізації”. Вона зводилася до дерусифікації політичного і громадського життя, до обов’язкового вживання української мови в установах, переведення судочинства на українську мову, зміцнення позицій української школи, культури, науки тощо. Це мала бути ліквідація русифікаторської політики та її наслідків.

Метою цієї роботи є історіографічне дослідження перекладів дитячої літератури початку ХХ століття. Предметом дослідження виступають переклади з англійської мови на українську, надруковані видавництвами у 1917-1930 рр. Об’єктом дослідження є історичні та політичні чинники, які впливали на роботу видавництв та перекладачів. Актуальність такого дослідження полягає у створенні першого ґрунтового переліку перекладів дитячої літератури ХХ століття.

У 1917 році переклади художньої дитячої літератури з англійської мови друкують видавництва: “Час”, “Слово”, “Вернигора”. У цьому ж році виходить друком перший переклад з англійської мови відомого педагога, письменника та перекладача Олекси Івановича Діхтяря. У 1906 році він закінчив Новобурзьку вчительську семінарію, після цього вчителював понад 30 років. Кар’єру перекладача Олекса Іванович починає в 1908-1909 рр. з творів італійського письменника Едмондо де Амічіса, а в 1910 році виходить його

перший переклад книжки “Батьки і діти”. Олекса Діхтяр переклав небагато творів дитячої літератури з англійської мови, зокрема “Принц та бідак” Марка Твена 1917 року [1] та переказ твору “Томова хатка” Гарріет Бічер-Стоу 1918 року [2], опубліковані видавництвом “Час”. Переказ був надзвичайно популярним та перевидався декілька разів уже іншими видавництвами. У 1928 році, а згодом 1930 року виходить перевидання цього переказу з життєписом авторки у видавництві ДВУ (м. Харків).

1917 рік також багатий на переклади Валентина Дмитровича Отамановського – українського історика, бібліографа, громадського і політичного діяча. Один із них – “Пригоди Робінзона Крузо”, виданий у Києві видавництвом “Вернигора”. У своїй автобіографії Валентин Дмитрович негативно відгукується на тодішнє ставлення видавництв до перекладачів, які “експлуатували їх немилосердно”. За два місяці праці над перекладом твору “Пригоди Робінзона Крузо” [3] В. Отамановський отримав 200 карбованців, а видавництво випустило 20 000 примірників. Саме через це, скоріш за все, співпраця перекладача з видавництвом на цьому завершилася. Через малі гонорари перекладачів та трудомісткість праці Валентин Дмитрович не повертався до роботи над перекладами дитячої літератури.

Цього ж 1917 року розпочинає працю на ниві перекладу дитячої літератури Михайло Васильович Кривинюк – чоловік Ольги Косач, яка є сестрою Лесі Українки, він був довіреною особою поетеси. Видавництво “Слово” у місті Катеринослав 1917 року вперше друкує його переклад оповідань для дітей “Зайцеві пригоди” Ернеста Сетон-Томпсона [4]. Пізніше (у 1919 р.) цей же переклад оповідань друкує “Рух” у м. Харкові. Після виходу збірки Михайло Васильович продовжує роботу над перекладом оповідань Е. Сетон-Томпсона, і в 1918 році у цьому ж видавництві виходить збірка оповідань “Бінго. Історія мого собаки” [5]. На цьому плідна співпраця перекладача з видавництвом не завершується і цього ж року М. Кривинюк перекладає оповідання Чарлза Діккенза “Різдвяна пісня в прозі, або Різдвяне оповідання з привидами” та казки Редьярда Кіплінга “Той кіт, що ходив, де хотів – Слоненя”. У 1919 році для видавництва “Укрвидав” М. Кривинюк перекладає збірку казок для дітей письменниці Луїзи де ла Раме (псевдонім Уйда, який походить від неправильної дитячої вимови її імені Луїза). До цієї збірки ввійшли наступні казки: “Маленький граф”, “Нюрнберзька груба”, “Торда рожа” [6]. У 1929 році Михайло Васильович бере участь у грандіозній роботі київського видавництва “Сяйво” - видання повної збірки творів Джека Лондона, він перекладає оповідання “Вовчі сини” з п’ятнадцятого тому [7]. Пізніше (у 1929 р.) харківське видавництво ДВУ друкує цей переклад окремим виданням та перевідає у 1930 р.

На початку 1918 року виходить твір Гарріет Бічер-Стоу “Дядькова Томова хата, або Життя рабів-негрів” у перекладі Марії Миколаївни Грінченко – української письменниці, перекладача, педагога; дружини Бориса Грінченка (під псевдонімом М. Загірня) [8]. Це не була її дебютна робота над перекладом дитячої літератури з англійської, бо ще 1907 року друкарня С.А.Борисова видала переклад “Пригоди Тома Соєра” Марка Твена.

Тільки 1918 року виходить шість перекладів творів Джека Лондона та п’ять перекладів творів Ернеста Сетон-Томпсона. Поява такої кількості перекладів одного автора була пов’язана із суворою цензурою дитячої літератури та дозволом друку тільки “схвалених” авторів. У той же час протягом громадянської війни в 1917-1920 роках на півдні колишньої Російської імперії був організований ряд урядів, які ставили за мету побудувати не-

залежну українську державу, що у свою чергу, потребувало появу все більшої кількості саме української літератури для виховання підростаючого покоління у любові до рідної мови та культури.

Отже, 1918 року виходять шість перекладів оповідань Джека Лондона: “А – Чо”, “Велике чудо”, “На межі”, “Поганець” у перекладі С. Крилача у київському видавництві “Книгозбірня”; “На межі” у перекладі О. Никитки – у видавництві “Криниця”; “Бог батьків” – у київському видавництві (перекладач не відомий); та п’ять перекладів Ернеста Сетон-Томпсона: “Бінго. Історія мого собаки” О. Кривинюком у видавництві “Слово”, “Вулі, чабанський пес” та “Подорож дикої качки” Ю. Сірим у видавництві “Українська школа”, “Лобо, король вовків на Куромпо” та “Наші приятелі. Оповідання про собак” М. Бейером у полтавському видавництві.

У подальші роки українізації видавництва приділяють усе більше уваги перекладам Е. Сетон-Томпсона. У 1919 році українські видавництва продовжують активно перекладати твори вже знаменитого серед українських дітей письменника – виходить друком оповідання “Сірий ведмідь Ваб” у перекладі П. Мараренка у полтавському видавництві “Зірка” та “Зайцеві пригоди” у перекладі М. Кривинюка у харківському видавництві “Рух”. У 1925 році естафету перекладів творів Е. Сетон-Томпсона переймають київські видавництва: “Культур-Ліга” (виходить скорочений переклад І. Кіпніс) та “Час” у 1926 році (скорочений переказ Є. Збарської, який було перевидано у 1929 році харківським видавництвом ДВУ), видавши той самий переклад твору “Маленькі дикуни”. У 1928 році до справи береться харківське видавництво “Книгоспілка”. За псевдонімом Г. З-ва виходять переклади оповідань “Літун № 2590”, “Слідами оленя” та “Темногривий Біллі. Історія одного вовка” (перекладач не зазначений), пізніше, у 1930 році, виходить друге видання перекладу “Літун № 2590”. 1929 року у видавництві “Час” з’являється ще один переклад оповідань Е. Сетон-Томпсона “Мої знайомі” у перекладі двох невідомих перекладачів (вказано лише ініціали “С. К. і П. Б.”) з авторськими ілюстраціями. Не лишається осторонь у цьому перекладацькому процесі й видавництво Центрвидав, надрукувавши у 1930 році переклад оповідання “Ведмежа Джонні”.

Під час розквіту українізації з’являється рекордна кількість перекладів творів Джека Лондона. Це можна пояснити потребою нових україномовних шкіл у перекладних творах для дитячого читання та суворою цензурою, яка дозволяла друкувати обмежену кількість дитячих письменників. Отже, починаючи з 1924 року українські видання починають видавати друком велику кількість перекладів творів Дж. Лондона.

У 1924 році роботу над перекладами видатного письменника розпочинає харківське видавництво “Молодий рабочий” – виходить твір “До Адама” у перекладі З. Львовського. У 1925 році естафету перекладів переймає київське видавництво “Культур-Ліга”, видавши переклади творів “Бек”, “В ім’я справедливості”, “Мексіканець”, збірку оповідань Джека Лондона. Автори перекладів усіх цих творів залишилися невідомими (видавництво не зазначало перекладачів). Цього ж року київське видавництво “Слово” видає оповідання “Золотий яр” у перекладі та з передмовою Андрія Васильовича Ніковського – громадського і політичного діяча, активного члена ТУП і УПСФ, літературознавця, журналіста та перекладача. А. Ніковський присвятив свої сили науковій, мовознавчій та літературно-критичній праці. Співпрацював активно з ВУАН як член комісії для складання словника живої української мови і як член Історично-літературного товариства,

виголошуючи в 1925 р. (в рамках прилюдних доповідей Історично-філологічного відділу ВУАН) доповіді про проблеми української літературної мови, про роботу Грінченка над словником української мови, про мову у творах О. Олеся та інших. Критикований офіційною радянською критикою як представник “внутрішньої еміграції” в Україні, був ув’язнений в 1929 році і представлений перед судом в 1930 р. як один із керівників Спілки визволення України. Незважаючи на всю абсурдність поставлених йому на цьому процесі закидів, він “признався”, що свою прихильну рецензію на відомий роман В. Підмогильного “Місто” написав з метою завербувати Підмогильного в члени СВУ. Смертну кару замінили на 8 років ув’язнення.

Тим часом видавництво “Слово” продовжує роботу над виданням перекладів Джека Лондона й у 1925 році виходить друком оповідання “Любов до життя” у перекладі Н. Дубовської. Пізніше у 1926 році виходить переклад К. Джунківської оповідання “Далека країна” у видавництві “Книгоспілка”. Того ж року це ж видавництво друкує переклад І. Попова оповідання “Мапуїв будинок”. Не залишилося осторонь й київське видавництво ДВУ, видавши у 1926 році переклад твору “Поганин”. Але найгрунтовнішу роботу над перекладами творів Джека Лондона розпочало у 1927 році “Сяйво”, яке впродовж трьох років (1927-1930) випустило друком повну збірку творів Джека Лондона у 24 томах за редакцією та зі вступною статтею О. Бургардта [7]. Над перекладом збірки працювали видатні українські письменники: Д. Лисиченко, І. та М. Рильські, М. Лисиченко, К. Корякіна та В. Гладка, В. Черняхівська, М. Грей, Л. Всеволжська та П. Ковалов, М. Візьмітина, Ф. Яцина, В. Троцина, К. Шмиговський, С. Зеленецький та А. Магніс, О. Кривинюк, Г. Косяненко, Г. Соколова та Ф. Бахтинський, Н. Дубровська та Г. Яр, І. Волинець та О. Сербинівський [7].

Не тільки “Сяйво” працювало у цей час над перекладами творів Джека Лондона, але й інші українські видавництва також. У 1927 році у видавництві “Книгоспілка” вийшов друком переклад І. Попова “Жахливі Соломонові острови” та роман “Серця трьох” у перекладі М. Іванова у ДВУ. У 1928 році над перекладами письменника, окрім видавництва “Сяйво”, працюють ДВУ, “Український робітник” та “Книгоспілка”.

У кінці 1920-х – на початку 1930-х починається нова хвиля перекладів. У 1929 році у видавництві ДВУ виходять твори Дж. Лондона у перекладі Ф. Яцини “Від темряви народжена”, В. Черняхівської “Вовк Рудько”, О. Кривинюка “Вовчі сини”, В. Гладкої та К. Корякіної “Діти морозу”, Г. Косяненко “Сила дужого”, В. Черняхівської “Тасманиця малого Кіша”, Г. Соколової та Ф. Бахтинського “Тесманові черепахи”, І. Рильського та М. Грей “Храм гордоців”, М. Бортеквич “А-Чо. Оповідання з життя французьких колоній”, Д. Лисиченко “Віра в людину”; у 1930 році – Ф. Яцина “Гра”, Г. Кас’яненко “Дебзова мрія”, І. Волинця “Звір предковічний”, Г. Яр та Н. Дубровської “Любов до життя”, К. Корякіної “Міжзоряний мандрівник” та “Перед Адамом”, А. Магніс і С. Зеленецького “Пригоди “Сліпучого”. На ряду з видавництвом ДВУ, переклади видатного письменника у 1930-му році також видає “Культур-Ліга”, зокрема переклад Дер Ністер “Несподіване”; видавництво “Книгоспілка”: “Парлєєві перли” та “Рабська покірливість” (перекладача не зазначено); видавництво “Молодий більшовик”: “Білий зуб” у перекладі В. Гладкої та К. Корякіної.

Велика кількість перекладів творів “обраних” письменників, таких як Джек Лондон, Ернест Сетон-Томпсон, Марк Твен, – вказує на неприпустимо жорсткі умови цензури

1917 – початку 1930-х років та потребу в якісній дитячій перекладній літературі у новостворених україномовних школах і для виховання юних поборників української мови та культури. Життя багатьох апологетів української культури того часу трагічне: радянська влада жорстоко карала вільнодумців, але саме завдяки їм, художникам українського слова, ми маємо прекрасні переклади творів дитячої літератури, які ще й досі читаються маленькими цінителями українського слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Твен М. Принц та бідак / Марк Твен. Пер. О. Діхтяря. – К.: “Час”, 1917. – 256 с.
2. Бічер-Стоу Г. Томова хатка / Гарріет Бічер-Стоу. Переказав О. Діхтяр. Вид., скороч. для молодшого віку. З життєписом авторки. – К.: “Час”, 1918. – 64 с. з іл.
3. Дефо Д. Пригоди Робінзона Крузо / Даніель Дефо. Пер. В. Отамановський. – К.: “Вернигора”, 1917. – 48 с.
4. Сетон-Томпсон Е. Зайцеві пригоди (Оповідання для дітей) / Ернест Сетон-Томпсон. Пер. М. Кривинюк. – Катеринослав.: “Слово”, 1917. – 20 с.
5. Сетон-Томпсон Е. Бінго. Історія мого собаки. / Ернест Сетон-Томпсон. Пер. О. Кривинюк. Іл: М. Погрібняк. – Катеринослав.: “Слово”, 1918. – 20 с.
6. Уйда Казки. Маленький граф. – Нюрнберзька груба. – Горда рожа / Уйда. Пер. з англ. О. Кривинюк. – Січеслав: Укрвидав, 1919. – 118 с.
7. Лондон Дж. Твори. Повна збірка / Джек Лондон. Ред. та вступ. стаття О. Бургардта. – К.: “Сяйво”, 1927 – 1930.
8. Бічер-Стоу Г. Дядькова Томова хата, або Життя рабів-негрів / Гарріет Бічер-Стоу. Трохи скоротивши переказала М. Загірня. – К.: 1918. – 272 с.